

ביאורים

הרמב"ם כתב לעיל שהתענוג הגדול הרצוי הוא התענוג הרוחני הנצחי הקיים בעולם הבא. תענוג זה הוא נצחי ועליון, ואי אפשר להשוות לו שום תענוג אחר.

לפי זה, העונש הגדול שהוא "הרעה השלימה והנקמה הגדולה", המתאים לאדם שאינו ראוי לאותה מציאות הוא להפְרַת ממנה. שהרי הוא זה שבחר להשאיר את עצמו משועבד לעולם הגשמי הפְּלֵה, ולכן יישאר במצב שהביא את עצמו אליו - מציאות שהיא פְּלֵה ונגמרת ואינה נצחית.

אלא שדברים אלו קשים, שהרי משמע מהם שיעקר העיקרים הוא הגמול בעולם הבא, אולם בדברי התורה מצינו מספר פעמים, שמעשיו של האדם יהיו הגורמים לטובתו או לרעתו בעולם הזה, כגון אורך ימיו, או בריאותו וכדומה?

הרמב"ם עונה שגם מטרת הייעודים המובטחים בתורה לאדם בעולם הזה אינה ההקלה וההנאה שייגרמו לאדם, אלא היכולת שתהיה לו לעסוק בתורה ובעבודת ה'. כדי שהאדם יוכל להתפנות לכך, הוא צריך שהכלים הגשמיים יהיו לטובתו ויעזרו לו ולא יפריעו, שהרי בשעת סבל וצער, קשה מאוד לאדם להתקדם בעבודת בוראו.

לפי זה, כוונת התורה לומר שה' מבטיח למי שיתאמץ וישתדל להתקדם בעבודת ה', שהתנאים החיצוניים יאפשרו לו להגביר את לימוד התורה, את קיום המצוות, ואת חיווק קרבת ה', וזהו שכרו.

הרחבות

• התכלית האחרונה

הנה כי הטובה והתכלית האחרונה היא להגיע אל החברה העליונה הזאת. דעת הרמב"ם היא שיעקר הטובה והתכלית נמצא בעולם הנשמות. הרמב"ן חולק על כך וסובר שיעקר הטובה והתכלית הוא בתחיית המתים לעתיד לבוא בגוף ובנפש יחד. (ראה בספר תורת האדם שער הגמול). להרחבה, עיין בהרחבות להלכות תשובה כ"ד אלול [עמוד 172].

• עונש הכרת

והרעה השלמה והנקמה הגדולה היא שתפּרַת הנפּש ותאבד. הרמב"ן [שם] כותב שיש רמות שונות בחומרת עונש הכרת בהתאם למעשיו של החוטא.

להרחבה, עיין בהרחבות להלכות תשובה [שם].

• צרור החיים

ונאמר: "והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים" [שמואל א' כה כט]. דברים אלו נאמרו לדוד מפי אביגיל, במהלך הניסיון שלה לשכנע אותו שלא יעניש את נבל בעלה. רבנו ישעיה בפירושו לפסוק זה, מסביר שהמושג 'נפש' מתייחס לגוף ולנשמה ביחד. לפי זה, אביגיל מברכת את דוד שאויביו לא יוכלו לפגוע בו. הדברים מתקשרים היטב לתחילת הפסוק: "ויקם אדם לרדףך ולבקש את נפשך והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך וכו'". אולם הרמב"ם כאן מסביר, שהדברים מכוונים לעולם הבא, עולם הנשמות. וכך פירש הרלב"ג על 'צרור החיים': "הוא העולם הבא כי שם תתאחד הנפש במושכליה שהם צרור החיים ומצבם יהיה עם השם יתברך". לפי הרמב"ם והרלב"ג נראה שפירוש הפסוק הוא כדברי המצודות דוד: סוף הפסוק עוסק בשכר על המעשה הרמוז בתחילת הפסוק "ויקם אדם לרדףך ולבקש את נפשך" - כוונת הפסוק בשכר על המעשה הרמוז בתחילת הפסוק "ויקם אדם לרדףך ולבקש את מלהורגו. גם חז"ל בתלמוד פירשו פסוק זה ביחס לעולם הבא כפירושו של הרמב"ם "תניא ר' אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים" [שבת קנב:].

שאלות לדיון

"לפי שהאדם אי אפשר לו לעשות המצוות לא כשהוא חולה ורעב, או צמא". האם יש חשיבות עצמית לבריאות הגוף וצרכיו? או שמא העיקר שהגוף לא יפריע לקיום המצוות?
 "ושכר עברה - עברה". האם קיימת בחירה על העבירה השנייה שניתנה כעונש? איך זה ייתכן?

התכלית
האחרונה

הנה - כי הטובה והתכלית האחרונה היא: להגיע אל החברה העליונה הזאת. ולחיות בכבוד הזה ובמעלה הנזקרת. וקיים הנפש - כמו שבארנו - עד אין סוף, פקיום הבורא יתברך, שהוא סבת קיומה - לפי שהשיגה אותו, כמו שהתבאר בפילוסופיא הראשונה. וזה הוא הטוב הגדול אשר אין טוב להקיש לו, ואין תענוג שיידמה לו - כי אין ידמה התמיד אשר אין לו סוף וקץ בדבר הנפסק! וזהו שאמר: "למען ייטב לך והארכת ימים" (דברים כב ז); ומפי הקבלה למדנו בפרוש זה: "למען ייטב לך" - לעולם שכלו טוב; 'והארכת ימים' - לעולם שכלו ארך" (קידושין לט ב).

הרעה השלמה

והרעה השלמה והנקמה הגדולה היא שתפּרַת הנפּש ותאבד, ושלא תהיה חיה וקיימת - והוא ה"פּרַת" הפּתּוּב בתּוּרָה. וענין ה"פּרַת" הוא: שתאבד הנפּש, כמו שבארנו ואמרנו: "הפּרַת תפּרַת הנפּש היא" (במדבר טו לא), ואמרנו זכרונם לברכה: "הפּרַת" - בעולם הזה; 'תפּרַת' - בעולם הבא" (סנהדרין סד ב). ונאמר: "והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים" • (שמואל א כה כט). הנה, כל מי שפּחַר והרגיל בתענוגי הגוף ומאס באמת ואהב השקר - נכרת מאותה מעלה וישאר חמור נכרת.

העולם הבא לא
מושג בחושים

וכבר באר הנביא, עליו השלום, שהעולם הבא אינו משג בחושים הגופניים, וזהו שפּאָמַר: "עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחפה לו" (ישעיה סד ג). ואמרנו בפרוש זה: "כל הנביאים פלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח; אבל העולם הבא - עין לא ראתה אלהים זולתך" (ברכות לד ב).

ייעודי התורה

אמנם היעודים הטובים והנקמות הרעות הפּתּוּבוּת בתּוּרָה, ענינם הוא מה שאספר לך, והוא זה: הוא אומר לך: אם תעשה המצוות האלה - אסיע לך על עשיתן והשלמות בקן, ואסיר מעליך המעיקים והמונעים פלם. לפי שהאדם אי אפשר לו לעשות המצוות לא כשהוא חולה ורעב, או צמא, ולא בשעת מלחמה ומצור. ולכן יעד שסורו כל אלה הענינים, ושהיו בריאים ושקטים - עד שתשלם להם הידיעה ויזכו לחיי העולם הבא. הנה, כי אין תכלית שכר עשית התורה שתהיה הארץ שמנה, ושיחיו שנים רבות, ובריאות הגופות - אלא שיהיו נעזרים על עשית התורה באלה הדברים פלם. וכמו כן אם עברו על התורה יהיה ענשם: שיאָרְעו להם אותן הרעות פלן, עד שלא יוכלו לעשות מצוה, וכמו שפּאָמַר: "תחת אשר לא עבדת את יי אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל, ועבדת את איביך וגו'" (דברים כח מז-מח). וכשתתבונן בזה התבוננות שלמה תמצא פאלו הוא אומר לך: אם עשית קצת מצוות מאהבה והשתדלות - אעזרך לעשותן פלן, ואסיר מעליך המעיקים והמונעים; ואם תעזב דבר מהן דרך בזיו - אביא לך מונעים ימנעוך מעשותן פלן, עד שלא תהיה לך שלמות ולא קיום בעולם הבא. וזה הוא ענין אמרם, זכרונם לברכה: "שכר מצוה - מצוה, ושכר עברה - עברה" (אבות ד ב).

החברה העליונה הזאת - נשמת הצדיקים. היעודים - ההבטחות שייעדה התורה שיבואו בעשיית הטוב (ונתתי מטר ארצכם וכדו). הידיעה - במושכלות העליונות. דרך בוזי - עויבת התורה מתוך ביזוי (ולא מתוך אונס וכדומה).

ביאורים

המושג האחרון שאותו הרמב"ם מסביר כאן הוא 'ימות המשיח'. בניגוד למושגים אחרים, מושג זה אינו מדבר על עולם אחר או על מציאות נסתרת לגמרי, אלא על תקופה שבה העולם הזה ימשיך להתנהל באותו האופן שהתנהל קודם. המיוחד בתקופה זו הוא שבימות המשיח עם ישראל יחזור לארצו, מלכות ישראל שמלכה הוא המשיח תהיה חזקה מאד, האומות ישלמו איתו או ינוצחו על ידיו. בתקופה זו, המציאות כולה תישאר, כביכול, כפי שהיא - יהיו מעמדות שונים בחברה, יהיה צורך להשקיע כדי להשיג מחיה וכדומה, אולם המאמץ הנצרך כדי להתפרנס, בו נתקלל אדם הראשון: "בזעת אפיך תאכל לחם" [בראשית ג, יט], יקטן באופן משמעותי מאוד עד שאדם יוכל להשיג את מחייתו בעמל מועט בלבד.

הגמרא אומרת שארץ ישראל עתידה להוציא לחמים ובגדים מוכנים, ומספרת שהיה תלמיד שכששמע את דברים הללו לגלג עליהם כיוון שהיו נשמעים לו מוזרים ותמוהים. על זה אומרת הגמרא שענה לו רבו שכמו שהפטירות גדלות מאוד כך הלחם והבגדים יצמחו.

מדברים אלו משמע כאילו בתקופה זו המציאות תשתנה לגמרי, שהרי בעולם שלנו הארץ לא מוציאה לחמים ובגדים, ואם כן קשה לכאורה על דברי הרמב"ם?

הרמב"ם הולך ברוח הדברים שכתב בהקדמתו לעיל שאין להבין את אגדות חז"ל כולן כפשוטן, ומסביר שההבטחה הזו אינה כפשוטה אלא היא מעין משל לקלות הרבה בה יוכלו בני האדם להשיג את מחייתם, ובתשובה לאותו תלמיד, שדימתה את הלחמים לפטירות, לא הייתה כוונת הגמרא לומר שכמו שצומחות הפטריות יצמחו הלחמים, אלא ענו לו תשובה שתפיס את דעתו כדי לדחות אותו לפי מיעוט הבנתו בלבד.

הרחבות

• מה בין העולם הזה לימות המשיח?

ולא ישתנה במציאות שום דבר ממה שהוא עתה - אלא שהמלכות תחזור לישראל. הרמב"ם כותב כאן שבזמן ימות המשיח העולם לא ישתנה כלל, מלבד שלטונו של מלך מבית דוד. דברים דומים הוא כותב בהלכות תשובה: "סוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק וגרעון הוא חיי העולם הבא אבל ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישראל וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד" [הלכות תשובה ט, ב].

לפי דבריו, העולם הבא הוא עולם הנשמות. זוהי התכלית, עולם רוחני ללא גוף. ימות המשיח, לעומת זאת, יהיו בעולם הזה ועניינים חזרת שלטון ישראל. בימים אלו תהיה אפשרות לעסוק בתורה בנחת, ולכן חכמי ישראל התאוו להם. לאחריהם יגיע עולם הנשמות שהוא התכלית, לדעת הרמב"ם [שם ובהמשך ההקדמה]. הראב"ד במקום מסביר אחרת. העולם הבא, לפי דעתו, "הוא עולם השכר לאותו שהקב"ה מחיה בתחיית המתים ואינו עולם הנשמות שקרינו גן עדן אלא עולם התחיה הוא והוא עולם שעתיד הקב"ה לחדש לאחר ימות המשיח ותחיית המתים". התכלית העליונה היא העולם הזה לאחר תיקונו (בשם הרמב"ן בספר הזכות).

בעל העקרים מבאר מחלוקת זו. הרמב"ם וסיעתו סוברים שלנפש יש קיום בפני עצמה כעצם נבדל. היא אינה תלויה בגוף. הנשמות ירדו לגוף גשמי בעולם הזה כדי להפיץ את האמונה בעולם או בשביל שיוכלו להתעלות, מה שאינו אפשרי בעולם הבא. הרמב"ן וסיעתו סוברים שבמצב מתוקן הגוף והנפש צריכים להיות יחד. לאחר המוות נפשות הצדיקים נגנזות עד לעולם הבא, שם יחיו הגוף והנפש בהרמוניה מלאה. הגוף יתעדן וישתנה ויותר לא יהיה פירוד בין הגוף והנפש [ספר העיקרים ד, ל]. (להרחבה נוספת בנושא ראה בית אלוהים למבי"ט שער היסודות נב)

שאלות לדיון

לדעת הרמב"ם החלק הראשון ב'ימות המשיח' הוא החזרת שלטון ומלכות לישראל. מה ניתן ללמוד מכך לימינו?

כיום ניתן להשיג אוכל בקלות רבה, יחסית לעבר. מה זה אומר על ימינו? האם יש בכך גם חיסרון?

אָמְנָם "יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ" - הוא זְמַן שֶׁתִּשׁוּב הַמְּלָכוּת לְיִשְׂרָאֵל וְיִחְזְרוּ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל; וְיִהְיֶה אוֹתוֹ הַמְּלָךְ גָּדוֹל מְאֹד וּבֵית מְלָכוּתוֹ בְּצִיּוֹן יִגְדֵל שְׁמוֹ, וְזָכְרוּ יִהְיֶה מְלֶאכֶת הַגּוֹיִים יוֹתֵר מִן הַמְּלָךְ שְׁלֹמֹה. וְיִשְׁלִימוּ אֹתוֹ כָּל הָאֲמוֹת וְיַעֲבְדוּהוּ כָּל הָאֲרָצוֹת - לְצַדְקוֹ הַגָּדוֹל וְלִנְפִלְאוֹת שִׁיְהִי עַל יָדוֹ. וְכָל מִי שִׁיקֹם עָלָיו - יֵאבְדְּהוּ הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה וְיִמְסַר אוֹתוֹ בְּיָדוֹ. וְכָל פְּסוּקֵי הַמִּקְרָא מְעִידִים עַל הַצְּלָחַתוֹ וְהַצְּלָחַתוֹ עִמּוֹ. וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה בְּמִצִּיאוֹת שׁוֹם דְּבַר מִמֶּה שֶׁהוּא עֵתָה - אֲלֵא שֶׁהַמְּלָכוּת תִּחְזַר לְיִשְׂרָאֵל •. וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַחֲכָמִים: "אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לְיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ אֲלֵא שֶׁעֲבוּד מְלָכוּת בְּלָבָד" (ברכות לד ב). וְיִהְיֶה בְּיָמָיו - עֲשִׂירִים וְאַבְיוֹנִים, גְּבוּרִים וְחֲלָשִׁים כְּנֶגֶד זִוְלָתָם. אֲבָל בְּאוֹתָם הַיָּמִים יִהְיֶה נִקְלָה מְאֹד עַל בְּנֵי הָאָדָם לְמִצָּא מְחִייתָם, עַד שֶׁבְעֵמֶל מְעַט שִׁיעֲמֹל אָדָם יִגִּיעַ לְתוֹעֵלַת גְּדוּלָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: "עֵתִידָה אֲרָץ יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיא גְלוּסְקָאוֹת וְכָלֵי מִילַת" (שבת ל ב) - לְפִי שֶׁבְנֵי אָדָם אוֹמְרִים, כְּשִׁיִּמְצָא אָדָם דְּבַר מוֹךְ וּמִזְמֵן: "פְּלוּנֵי מְצָא פֶת אֶפְי וְתַבְשִׁיל מְבָשֵׁל". וְהִרְאָהָ עַל זֶה מַה שֶׁנֶּאֱמָר: "וּבְנֵי נֶכֶר אֶפְרַיִם וְכַרְמֵיכֶם" (ישעיה סא ה) - לְהוֹדִיעַ: שִׁישׁ שָׁם זָרַע וְקִצִּיר. וְלִכֹּן קִצֵּף הַחֶכֶם הַזֶּה שֶׁאָמַר הַמְּאֹמֵר הַזֶּה עַל תְּלַמִּידוֹ, כְּשֶׁלֹּא הֵבִין דְּבָרוֹ וְחָשַׁב שֶׁהוּא עַל פְּשוּטוֹ - וְהִשְׁבִּיבוֹ כְּפִי הַשְּׂגָתוֹ. וְלֹא הִיְתָה אוֹתָהּ הַתְּשׁוּבָה תְּשׁוּבָה הָאֲמִתִּית. וְהִרְאָהָ עַל שְׁלֵא הַשִּׁיב לוֹ עַל אֲמִתּוֹ - מַה שֶׁהֵבִיא רְאִיָּה: "עֵנָה כְּסִיל כְּאֻלְתּוֹ" (משלי כו ה).

יִגְדֵל שְׁמוֹ - יתפרסם לטובה. **לְצַדְקוֹ הַגָּדוֹל** - יעבדוהוּ מחמת צדקו ונפלאות שיעשה. **כְּנֶגֶד זִוְלָתָם** - יחסית לאחרים. **נִקְלָה** - בקלות. **גְּלוּסְקָאוֹת** - מיני מאפה. **כָּלֵי מִילַת** - בגדים יפים. **עַל זֶה** - שהעולם ימשיך לנהוג כמנהגו. **קִצֵּף הַחֶכֶם הַזֶּה וְכו'** - עיין המעשה [שבת ל:]; יתיב רבן גמליאל וקא דריש עתידה א"י שתוציא גלסקאות וכלי מילת שנאמר יהי פסת בר בארץ. לגלג עליו אותו תלמיד ואמר אין כל חדש תחת השמש אמר ליה בא ואראך דוגמתן בעולם הזה נפק ואחוי ליה כמהין ופטריות וכו'. **מַה שֶׁהֵבִיא רְאִיָּה** - אינו בנוסח הגמ' שלפנינו וצריך עיון.

ביאורים

לאחר שתיאר הרמב"ם את ימות המשיח, ואת המצב המדיני והמצב הכלכלי הטובים שיהיו באותם הימים, מתייחס הרמב"ם לשאלת התכלית - מה התועלת הגדולה ממצב זה? ומפני מה כל כך קיוו וציפו אליו הצדיקים?

ימות המשיח, כפי שהסביר הרמב"ם, יהיו בעצם המשך של עולם הזה. מסיבה זאת לא ייתכן שההצלחה והעונג בעולם גשמי, הם כשלעצמם יהיו מטרה. במיוחד לאור העובדה שבאור עולם ברא את עולמו למטרות מסוימות שאליהן הוא רוצה שהעולם יגיע, ולכן לא ייתכן שבעצם ההנאה מהעולם תהיה המטרה הנכספת.

לכן אומר הרמב"ם שמטרת כל הטוב המעוּתד לימות המשיח היא היכולת לחיות את חיי הרוח בצורה מושלמת יותר. כאשר כל התנאים החיצוניים - זמנו של האדם וכוחות גופו ונפשו - מאפשרים זאת, הוא פנוי להתמסר לעיסוק בעולם הרוחני, ולהרבות את עיסוקו בתורה - בתקופה זאת, גם חכמת בני האדם ובראשם המשיח' תהיה רבה יותר, וכן היכולת של הצדיקים להתקבץ יחד ולהרבות תורה וקרבן אלהים. בנוסף לזה, בתקופה זו יוכלו בני האדם לחיות את החיים החומריים בצורה אידיאלית יותר, כשהם חיים מלאי צדק.

הרחבות

• בימות המשיח לא יהיה צורך לחטוא

וְתִהְיֶה נִמְצָא בְיָמֵי הַהֵם שְׁלֵמוֹת רַבָּה. ר' יצחק עראמה, בספרו 'עקידת יצחק', כותב שבימות המשיח יתבטל היצר הרע: "אבל בימות המשיח שלא ימצא יצר הרע כמו שנאמר 'ומל'ה' אלוהיך את לבבך ואת לבב זרעך' [דברים ל], ואמרו [שבת קנא]: 'ימים אשר תאמר לי בהם אין חפץ אלו ימות המשיח' כלומר שלא יהיה בהם חפץ אל חטא... כי אז תבטל הטומאה לגמרי ולא יהיה עוד לנפשה מוות ומשכלת" [עקידת יצחק דרוש טו].

טעם לדבר אפשר למצוא בדברי הרמב"ן על התורה: "ונראה מן הכתובים עניין זה שאומר, כי מזמן הבריאה הייתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע, וכל זמן התורה כן, כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב ועונש ברצותם ברע אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל והיא המילה הנזכרת כאן כי החמדה והתאוה ערלה ללב, ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו דבר והפכו" [דברים ל, ו].

לפי הרמב"ן, בימות המשיח הקב"ה יכרות עימנו ברית חדשה וימול את לבבנו. במציאות כזו כבר לא נחטא. תהיה לנו נטייה טבעית לבחור בטוב וממילא הבחירה בין הטוב לרע תתבטל.

שאלות לדיון

האם החזרת השלטון למלוכת ישראל, היא אמצעי או מטרה נעלה בפני עצמה?

האם שלטון מלך המשיח יהיה דמוקרטי? האם הדמוקרטיה תהיה רלוונטית?

והתועלת הגדולה אשר תהיה באותם הימים היא: שנגנון משעבוד מלכותו^ו שהוא מונע אותנו מעשית המצוות כָּלֵן; ותרבה החכמה, כמו שִׁנְאָמֵר: "כִּי מְלֹאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת יְיָ" (ישעיה יא ט); וישבתו המלחמות, כמו שִׁנְאָמֵר: "לֹא יִשְׂאוּ גוֹי אֶל גוֹי חֶרֶב" (מיכה ד ג); ותהיה נמצא בימים ההם שלמות רבה • ונזכה בה לחיי העולם הבא. והמשיח ימות וימלך בנו תחתיו וכן בנו. וכבר באר הנביא את מיתתו: "לֹא יִכָּה וְלֹא יִרְוֶץ עַד יָשִׁים בְּאָרֶץ מִשְׁפָּט" (ישעיה מב ד). ותאריך מלכותו ימים רבים עד מאד, ויארכו חיי בני האדם גם כן - לפי שִׁפְשִׁיפוּרֵי הַדְּאָגוֹת וְהִיגוּנוֹת, יארכו ימי האדם. ואין לתמוה שִׁתְּקַיֵּם מְלֻכוֹתוֹ אֲלֵפִים מִן הַשָּׁנִים, לפי שִׁהְחַמְּמִים אָמְרוּ: "כִּי הַקְּבוּץ הַטּוֹב^ו שִׁשְׁתִּיקְבֶּץ - לֹא בְמִהְרָה יִפְרֹד". ואין אנו מתארים ומקיים לימות המשיח לרב התבואות והעשר, ולא שגרכב על סוסים, ולא לשתות יין במיני הזמר, כמו שִׁמְחִשְׁבִּין מְבַלְבְּלֵי הַדַּעַת - אֲבָל הַתְּאוּוֹ הַנְּבִיאִים וְהַחֲסִידִים יָמוֹת הַמְּשִׁיחַ וְרַבְתָּה תְּשׁוּקָתָם אֲלֵיהֶם לְמַה שִׁיְהִי בּוֹ מִקְּבוּץ הַצְּדִיקִים, וְהַנְּהַגְתָּ הַטּוֹבָה וְהַחֲכָמָה, וְצִדְקַת הַמֶּלֶךְ וְרַב יִשְׂרוּ, וְהַפְּלִגְתָּ חֲכָמָתוֹ וְקִרְבּוֹתוֹ אֶל הָאֱלֹהִים, כְּמוֹ שִׁנְאָמֵר: "וְיִאָמֵר אֵלֵי בְנֵי אֲתָה אֲנִי הַיּוֹם יְלֻדְתִּיךָ" (תהלים ב ז), וְעֵשִׂיתָ כָּל מִצְוֹת תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבְּנוּ, עָלֶיךָ הַשָּׁלוֹם, מֵאִין הַתְּרַשְׁלוֹת וְעַצְלָה וְלֹא אֲנִס, כְּמוֹ שִׁנְאָמֵר: "וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לֵאמֹר דַּעוּ אֶת יְיָ, כִּי כָּלֵם יַדְעוּ אוֹתִי לְמַקְטָנִם וְעַד גְּדוֹלָם וְגוֹ'" (ירמיה לא לג); "נִתְּתִי אֶת תּוֹרַתִּי בְקִרְבָּם" (שם לב); "וְהִסְרַתִּי אֶת לֵב הָאָבֶן מִבְּשָׂרָם" (יחזקאל לו כו), וְהִרְבֵּה מְאֹלוֹ הַפְּסוּקִים בְּזֶה הָעֵנָן, - וּבְאֵלָה הָעֵנָנִים יִשְׁיֵגוּ הָעוֹלָם הַבָּא הַשְּׂגָה חֲזָקָה^ו.

ביאורים

לאחר שהרמב"ם ביאר את המושגים השייכים לגמול העתידי, הוא אומר שהתכלית שאליה בני האדם 'צועדים' היא העולם הבא. אולם, כפי שכתב קודם, למרות שמוטל על האדם להתרומם ולהיות ראוי להשתייך לעולם הבא, מטרת האדם בעבודת ה' אינה צריכה להיות השגת העולם הבא, אלא עצם עשיית רצון הבורא בלבד.

לכן צריך האדם, בראש ובראשונה, ללמוד את חכמתו של הבורא, את התורה המורה לנו מה לעשות וכיצד לנהוג. כך הוא יבין מה נחשב מצווה ומה נחשב עבירה, ומתוך הידיעה שהדבר הראוי והישר ביותר הוא עשיית רצון הבורא, יחיה את חייו על פי הדרכתה של התורה.

מי שיזכה להגיע למדרגה הזאת, לעשות את רצון ה' מתוך ידיעה והבנה שזהו הטוב והישר, יהפוך להיות אדם שלם באופן כזה שלא יצטרך דברים חיצוניים שיכריחוהו להגיע אל השלמות, אלא יהיה אדם שמכוון אל הטוב והרצוי באופן טבעי. אדם כזה זוכה להתרומם ולהיות שונה באופן מהותי מבהמה. הבהמה זקוקה לכלים חיצוניים כדי להתרסן וכדי ללכת למקומו רצויים וטובים, ואילו אדם זה כשלעצמו מכוון אל הטוב, ונפשו ראויה מצד עצמה לחיות בעולם הבא.

הרחבות

• העולם הזה כפרוזדור

והתכלית - הוא העולם הבא, ולעמיתו היא ההשתדלות. גם הרמב"ם בספרו 'מסילת ישרים' מתייחס באופן דומה לעולם הזה: "והנה מה שהורונו חכמינו זכרונו לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להימצא. ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה. אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם. והוא מה שאמרו זכרונו לברכה [אבות ד]: העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזה, הם המצוות אשר ציוונו עליהן האל יתברך שמו. ומקום עשיית המצוות הוא רק העולם הזה. על כן הושם האדם בזה העולם בתחלה כדי שעל ידי האמצעים האלה המזדמנים לו כאן יוכל להגיע אל המקום אשר הוכן לו, שהוא העולם הבא, לרוות שם בטוב אשר קנה לו על ידי אמצעים אלה" [מסילת ישרים א].

ספר החינוך מטעים דברים אלו. בהקדמה לספרו הוא כותב שהאדם מורכב מגוף ומנשמה. הנשמה שבאה מעולם הנשמות היא העיקר, והגוף שנוצר בעולם הזה חולף ועובר לו. כדי שלא יימשך האדם אחרי תאוותיו הגשמיות, ניתנו לו המצוות: "ואם לא הייתה התורה שנתן לנו, ימשך השכל אחרי תאוותיו לגמרי ו'נמשל כבהמות נדמו'".

שאלות לדין

הרמב"ם מדיגש שאין לעבוד את ה' בשביל להשיג את התכלית (עולם הבא), אם כן מדוע יש חשיבות לדעת מהי התכלית?

האם כאשר האדם אינו מושלם, והוא נאלץ להשתמש ב'רסן' חיצוני על מנת לשלוט על רצונותיו, זה מקלקל משהו אצלו? האם יש מחיר לאותו ריסון חיצוני? מהו?

והתכלית - הוא העולם הבא, ולעמיתו היא ההשתדלות. * ולפיכך זה החכם המזיק אופן עבודת ה' בידיעת האמת - עין בתכלית האחרונה והניח מה שזולתו, ואמר: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא". ואם היותו הוא התכלית המבקשת - אינו ראוי למי שהוא רוצה שיהיה עובד מאהבה, שיהיה עובד להשיג העולם הבא, כמו שבארנו במה שקדם; אבל יש לעבד על הדרך שאמר, וזהו: כי כשיאמין שיש שם חכמה, היא התורה שהגיעה אל הנביאים מאת הבורא יתעלה שהודיעם בה: שהמדות הטובות, והן המצוות - כך; והמדות הרעות, והן העבירות - הן כך, - ראוי לו מצד שהוא אדם ישר המזג, שיעשה הטובות ויסור מן הרעות. וכשיעשה זה - ישלם בו ענין האנושות ויהיה נבדל מן הבהמה. וכשיהיה אדם שלם, הוא מטבע האדם השלם אשר אין לו מונע שתחיה נפשו ותתקיים בקיום הידוע לה - וזה הוא העולם-הבא כמו שאמרנו. וזהו שנאמר: "אל תהיו כסוס, כפרד אין הבין בקמתג ורסן עדין לבלום" (תהלים לב ט), כמו שהמונע את הבהמות מן ההשתלחות הוא דבר מבחוץ, כמו המתג ורסן - ואין ראוי שיהיה אדם פן. אבל יהיה המונעו מאתו ומעצמו, רצוני לומר: צורתו האנושית כשתהיה שלמה - היא תמונענו מאותם הדברים שמונעים ממונו השלמות, והם הנקראים: "מדות רעות"; והיא תזרז אותו ותדחנה אל מה שביאהו אל השלמות - וזהו: המדות הטובות. זה המתבאר לי מפלל דבריהם בזה הענין הנקבד והנעלה.

ולעמיתו היא ההשתדלות - עשיית התורה והמצוות מכוננת את האדם למטרת העולם הבא. **והניח מה שזולתו - עזב כל מה שהוא חוץ מהמטרה הסופית. ישר המזג - תכונות נפשו ישרות. האנושות - האנושיות. ההשתלחות - יציאה החוצה להזיק. דבר מבחוץ - דבר חיצוני. המתג - סוג של רסן. צורתו האנושית - אישיותו הישרה.**

ביאורים

הרמב"ם חותם את דבריו בעניין הגמול העתידי. הוא מסיים בעיסוק באותם ש"אין להם חלק לעולם הבא", בהם פתח פרק 'חלק'. ראינו לעיל בדברי הרמב"ם שהעולם הבא אינו בגדר 'פרס' למי שקיים מצוות רבות, אלא הוא תוצאה ישירה של המקום הרוחני אליו האדם הגיע. נראה שגם כאן, אלה שאין להם חלק לעולם הבא הם כאלה שהגיעו למדרגה כזאת שאינם ראויים להיות חלק ממנו.

לכן נראה שהמשותף לכל אותם סוגי חוטאים שמנו חז"ל הוא הניתוק. אדם המנתק את עצמו מהבורא או מתורתו, אינו מתאים למדרגה של עולם הבא.

לפי הכלל הזה שיוצא מדברי הרמב"ם, אפשר אולי לחלק את אלה שעליהם אמרו חז"ל שאין להם חלק לעולם הבא לכמה קבוצות: הראשונה - אלה שמנתקים את עצמם מיסודותיה של התורה או מחכמה (אינו מאמין ביסודות התורה, מבזה חכמים ותלמידי חכמים או את רבו). השנייה - העוסקים בעבודה זרה (קורא ספרי מינים) - השלישית - העוזבים את העיסוק בתפקידם בעולם הזה, ופונים לדברים חסרי תוכן (קורא בספר בן סירא). הרביעית - המנתקים את עצמם מכבוד ה' (לוחש על המכה, הוגה את השם באותיותיו). החמישית - אנשים שמעשיהם מעידים על כך שנפשם גרועה ואינה ראויה למדרגה זו (מלבין פני חבירו ברבים, מכנה שם לחבירו, מתכבד בקלון חברו). ייתכן שהעדות על גריעותם של אנשי הקבוצה החמישית היא חוסר החיבור לכלל ישראל, "ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר" [הגדה של פסח].

(הרמב"ם מביע את שאיפתו להמשיך במשימה בה הוא החל כאן - להסביר את דברי חז"ל שנאמרו בדרך חידה ומשל, ולחבר ספר שיוקדש לביאור כלל דרשות חז"ל. בסופו של דבר, נמנע הרמב"ם מכתובת ספר זה, כפי שהסביר בהקדמת המורה נבוכים, אולם כמה ביאורים נוספים לאגדות חז"ל נמצאים בספרו מורה הנבוכים).

הרחבות

מי הוא אפיקורוס?

ומלת "אפיקורוס" - היא ארמית. ענינה: מי שמפקיר ומבזה את התורה או לומדיה. במשנה תורה הרמב"ם מסביר שיטעם שלושה הנקראים אפיקורסים: "שלשה הן הנקראים אפיקורסין א. האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם. ב. והמכחישי נבואתו של משה ששה רבנו ג. והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם כל אחד משלשה אלו הן אפיקורוסים" (הלכות תשובה ג, ח). שלושת הדברים הללו הם עקרוניים באמונתנו ומי שלא מאמין בהם נקרא אפיקורוס: א. האומר שאין קשר בין הקב"ה לאדם. לדעתו לא ייתכן שהאדם יצליח לתפוס את דברי הקב"ה, כיון שהם מופשטים ואינם נוגעים לעולם הגשמי שלנו. ב. הכופר בנבואת משה, היינו, בתורה שנתנה לנו משמים. ג. הכופר בידיעתו של הקב"ה. שלושת הדברים הללו הם הבסיס לאמונה היהודית ולכן הכופר בהם נקרא אפיקורוס.

ה'חזון איש' כתב שבזמן הזה, כיוון שאין ניסים גלויים, אין דין אפיקורוס, ו"עלינו להחזירם (את הטועים) בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה כמה שידנו מגעת" [יו"ד קנח, ב]. דברים דומים כותב הרב קוק. לדעתו היום כמעט ואין דין אפיקורוס, כיון שאפיקורוס הוא כופר ודאי, והיום, לכל היותר, הכופרים טוענים טענת ספק (שמה אין אלוהים, לדוגמה) [אגרות הראי"ה כ].

מקורה של המילה 'אפיקורוס' הוא כנראה במילה הארמית 'אפיקורתא', שפירושה: הפקרות. [הרע"ב אבות פ"ב מ"ד וכן ברמב"ם אצלנו]. פירוש נוסף הוא ש'אפיקורוס' נקרא על שם הפילוסוף היווני 'אפיקור' שהיה כופר באלוהים [מגן אבות להתשב"ץ].

שאלות לדין

"וכיוצא בהן מן הספרים שאין בהם חכמה ולא תועלת גופנית, אלא אבוד הזמן בלבד". האם ראוי שהמאבד את זמנו יפסיד את העולם הבא הראוי לו? היכן המידיות?

האם עצם העבירות שהרמב"ם מונה כאן הוא הגורם לאדם להפסיד את העולם הבא או שמא מי שחוטא בהן מעיד על עצמו שנמצא במקום רחוק ממצאיאות עולם הבא?

ועוד אֶחָבֵר חָבֵר אֶחָבֵר בּוֹ כֹּל הַדְּרָשׁוֹת הַנִּמְצָאוֹת בַּתְּלֻמוֹד וְזוֹלָתוֹ, וְאֶבְאָרֵם וְאֶסְבֵּר בְּהֵן סְבָרוֹת ° שִׁהְיוּ נְאוֹתִים לְאִמְתוֹת הָעֵנִינִים. וְאֶבְיֵא רְאִיָּה עַל כָּל זֶה מִדְּבָרֵיהֶם גַּם כֵּן. וְאֶגְלֶה מֵהָשְׂהוּא מִן הַדְּרָשׁוֹת דְּרָךְ פְּשׁוּטָן, וְאֶשְׁר מֵהֵן מְשָׁל; וְאֶשְׁר מֵהֵן הֵיוּ בְּחִלּוֹם וְזָכְרוּ אוֹתָן בְּמֵאֲמָר פְּשׁוּט מְחֻלָּט°, כְּאֵלוֹ הֵיוּ בְּהִקְיָן. וּבְאוֹתוֹ הַחֲבֵר אֶבְאָר לָךְ אֲמוֹנוֹת רְבוֹת; וְשֵׁם אֶבְאָר כֹּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר נִתְּתִי לָךְ מֵהֶם מִדְּבָרֵי אֵלֶּה הָעֵקָרִים מְעֵטִים תְּקִישׁ ° מֵהֶם עַל זוֹלָתָם. וְאִין לְתַפְּשׁ עֲלֵי° עַל מֵה שֶׁבָּא בְּמֵאֲמָרֵי זֶה, וְאֶשְׁר וְתִרְתִּי בְּקִצַּת מְלוֹת וְעֵנִינִים שִׁתּוֹפְסִים עֲלֵיהֶם בְּעֲלֵי הַחֲקֵמָה - כִּי אֲנִי וְתִרְתִּי זֶה הַשְּׁעוֹר כְּדִי לְהִבִּין לְמִי שֶׁלֹּא קָדַם לוֹ חֲנוּךְ בְּשׁוֹם דְּבָר מִזֶּה הָעֵנִין הַנִּכְבָּד, אֲשֶׁר אִין מְשִׁיגִין אוֹתוֹ כֹּל בְּנֵי אָדָם.

ומלת "אפיקורוס" - היא ארמית. ענינה: מי שמפקיר ומבזה את התורה או לומדיה. פירוש אלו שאין להם חלק
 ולפיכך קורין בזה השם כל מי שאינו מאמין ביסודי התורה, או מי שמבזה החכמים, או איזה תלמיד חכם שיהיה, או המבזה רבו. ו"ספרים החיצונים", אמרו: שהם ספרי מינים°. וכן "ספר בן סירא" - והוא היה איש שחבר ספרים יש בהם התלים° מעניני הפרת פנים°; אין בהם טעם ולא תועלת, אלא אבוד הזמן בהבל, כגון אלה הספרים הנמצאים אצל הערב מספרי דברי הימים, והנהגת המלכים, ויחסי הערביים, וספרי הגנון, וכיוצא בהן מן הספרים שאין בהם חכמה ולא תועלת גופנית, אלא אבוד הזמן בלבד. ו"הלוחש" על המכה" - ובלבד° בקריקה, לפי שיש בזה בזוי להשם יתברך. ו"ההוגה את השם באותיותיו": יו"ד ה"א ו"ו ה"א, שהוא השם המפּרש. וכבר זכרו דברים זולתי אלה, שהעושה אותם - אין לו חלק לעולם הבא. אמרו: "המלבין פני חברו ברבים - אין לו חלק לעולם הבא" (בבא מציעא נט א). והקורא לחברו בכנוי והמתכבד בקלון חברו°. לפי שלא יעשה מעשה מאלה - ואף על פי שהם עברות קלות כפי מהשבת החושב - אלא בעל נפש גרועה שאין בה שלמות ואינה ראויה לעולם הבא.

ואסבר בהן סברות - אבאר בהם ביאורים שיהיו מתאימים לעומקם של דברים. פשוט מחלט - נכתבו בצורה של אמירה ברורה ומוחלטת. תקיש - תלמד מהם על שאר מאמרי חז"ל. לתפש עלי - להעיר עלי על שהשמטתי מיני דברים חשובים, כי ויתרתי עליהם כדי להסביר דברים אלו לאנשים שאין להם מושג בנושאים האלה. ומלת אפיקורוס - המשנה (סנהדרין יא א) אומרת שאפיקורוס והקורא בספרים חיצונים והלוחש על המכה וההוגה את ה' באותיותיו אין להם חלק לעולם הבא. ספרי מינים - נוצרים. התלים - שטויות. מעניני הפרת פנים - חכמת הפרצוף. הלוחש - פסוקים. בלבד - האיסור הוא כאשר הלחישה מלווה בקריקה. המתכבד בקלון חברו - נהנה ומתכבד בכך שמבזה את חברו.

ביאורים

לקראת חתימת הקדמה זו, לאחר שעסק באלו שאינם מאמינים ביסודות היהדות, עוסק הרמב"ם בהסבר מה הם יסודות היהדות. הרמב"ם מחדש כאן חידוש גדול שלפי הידוע לנו לא היה קודם בישראל - לקיחת יסודות היהדות וסידורם בתוך כללים יסודיים (ביאורו של הרב שילת). הקדמה זו עסקה הרבה ביסודות אמונת ישראל שמתוכה נגזרים כוונותיו ומעשיו של האדם, ולכן בסופה רואה הרמב"ם לנכון לקבוע כללים שכל אדם יוכל לקחת איתו ולחיות על פיהם, דברים שהם 'מקור החמצן' של האמונה. חלקם הראשון של עיקרי האמונה עוסק בעיקרי האמונה בבורא העולם.

היסוד הראשון עוסק ב'מציאות'. המציאות היא כל מה שקיים ומצוי, בין בעולם שלנו ובין מחוצה לו, בין דברים המוגבלים למקום או לזמן מסוים, ובין דברים שאינם מוגבלים. יסוד האמונה הראשון הוא שישנה מציאות שלימה לגמרי והיא מציאות הבורא. מציאות זו היא המציאות היסודית. כל מציאות נוספת שקיימת בעולם נובעת ממנה, וכל קיומה של המציאות הנוספת קשור ותלוי דווקא בה.

היסוד השני עוסק ב'אחדות'. כל דבר שאנו רואים אותו ונפגשים איתו, אינו עומד לעצמו, אלא ישנו מציאות אחרות נוספות אליו, והוא עצמו מורכב מכמה מציאות שונות, ומכמה חלקיקים שונים. שונה מזה מציאות ה'. הקב"ה הוא יחיד ללא כל מציאות אחרת הנמצאת מחוצה לו והוא עצמו יחיד ומאוחד באופן שאינו מורכב מכמה דברים. זהו דבר שאין אנו מכירים ומשיגים בשום מציאות אחרת.

היסוד השלישי עוסק ב'גשמות'. האדם המצוי בתוך העולם הזה, רגיל להשיג ולדמיין דווקא דברים בעלי צורה, דברים מוחשיים. דבר זה עלול להביא את האדם לחשוב שכזו היא גם מציאות הבורא, ומתוך כך לפרש כפשוטם דברים רבים בתנ"ך ובדברי חז"ל הנראים, לכאורה, כמוכחים הבנה זו. כנגד זה יוצא הרמב"ם בחריפות וקובע שאין לבורא גוף כלל, וממילא כל דבר שעושה הגוף או שקורה לגוף אינו שייך כלל לבורא.

היסוד הרביעי עוסק ב'קדמות הבורא' וב'חידוש העולם'. בניגוד לכל הדברים שאנו רואים בעולם, שמציאותם החלה בזמן מסוים, הקב"ה הוא קדמון לגמרי, הוא אינו מציאות שנוצרה באחד מן השלבים, אלא תמיד היה מצוי. לא כן העולם שלנו שלא היה קיים בתחילה ונברא אחר כך על ידי הבורא.

הרחבות

• הצורך בעיקרים

שְׁעָרֵי דַתְנוּ וְיִסּוּדוֹתֶיהָ שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר יִסּוּדוֹת. הרמב"ם מסדר את שלושה עשר עיקרי האמונה היהודית. לכאורה, מה הצורך בעיקרים אלו?

הרב קוק ענה על שאלה זו במאמר 'העיקרים'. במאמר זה הוא מסביר שיש צורך להבדיל בין דברים עקרוניים לבין דברים שהם אמנם חשובים אבל אינם חלק מהותי מהאמונה: "תכליתם של העיקרים באמונה היא להביא מעמד אורגני במערכת הדעות האמוניות, שזאת היא שלמות הציורה הרוחנית, כהמוחשית... אם לא היו עקרים במציאות, לא היה מעמד אורגני לכל המערכה הרוחנית של הדעות, האמונות והרגשות, ולא היו חיי האמונה שוטפים בהם בשיא גאונם". ביהדות ישנם הרבה רעיונות יפים והרבה 'זורטים' שאיננו יודעים את חשיבותם ואת הצורך בהם. כאשר יוצרים מערכת של עיקרים אליה אפשר לחבר את כל הרעיונות, כל רעיון מקבל חשיבות מיוחדת, הוא כבר לא מנותק, 'מרחף', הוא קשור לאחד מהעיקרים. זוהי מערכת אחדותית, הרמונית, שמראה לנו שאמונה איננה אוסף של 'זורטים' או דרשות. כשמדברים על אמונה, מדברים על מערכת מסודרת ומחוברת שבאה להדריך איך לחיות את החיים.

שאלות לדיון

"לְהֶאֱמִין מְצִיאוֹת הַבּוֹרָא". האם האמונה היא אמונה סתמית (לא שכלית), או שצריך גם לחקור בשכל ולחזק את האמונה? בנוסף, האם האמונה תלויה בשכל?

"וְיִי אֱחָד". מה כלול באחדות ה' רק שאינו שניים? האם יסוד זה הוא רק שלילי, שה' אינו אלא אחד, או שיוצאת ממנו גם הגדרה חיובית?

ה

וּמִמָּה שְׁצִרְיָךְ שֶׁנִּזְכַּר בְּכָאן - וְהוּא הָרְאוּי מְכַל הַמְקוּמוֹת - שְׁעָרֵי דַתְנוּ וְיִסּוּדוֹתֶיהָ שְׁלֹשָׁה י"ג עיקרים עֶשֶׂר יִסּוּדוֹת*:

היסוד הראשון - לְהֶאֱמִין מְצִיאוֹת הַבּוֹרָא יִתְבַּרַךְ - והוא: שֵׁשׁ שָׁם "נִמְצָא" שְׁלֹם בְּכָל דְרָכֵי הַמְצִיאוֹת. הוא עלת° מְצִיאוֹת הַנִּמְצָאִים כָּלֵם; בו קיום מְצִיאוֹתָם וּמְנוֹ קִיּוּמָם°. וְאֵל יַעֲלֶה עַל הַלֵּב הַעֲדָר° מְצִיאוֹתוֹ, כִּי בְהַעֲדָר מְצִיאוֹתוֹ - נִתְבַּטְּלָה מְצִיאוֹת כָּל הַנִּמְצָאִים וְלֹא נִשָּׂאָר "נִמְצָא" שֶׁתִּתְקַיֵּם מְצִיאוֹתוֹ. וְאִם יַעֲלֶה עַל לִבְנוֹ הַעֲדָר הַנִּמְצָאִים כָּלֵם וְזֵלְתוֹ - לֹא תִתְבַּטֵּל מְצִיאוֹת הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ וְלֹא תִגְרַע. (וְאִין הָאֲחַדוּת וְהַדְּנוּת אֲלֵא לֹא לְבַדּוֹ, יִתְבַּרַךְ שְׁמוֹ) כִּי הוּא מְסַתְּפֵק° בְּמְצִיאוֹתוֹ וְדִי לֹא בְעַצְמוֹ, וְאִין צִרְיָךְ בְּמְצִיאוֹתוֹ לְזוּלְתוֹ. וְכָל מַה שְׁזוּלְתוֹ: מִן הַשְּׁכָלִים, רְצוּנֵי לֹמֵר: הַמְלַאֲכִים, וְגוֹפֵי הַגְּלָגְלִים וְמַה שְׁיֵשׁ בְּתוֹכָם, וְמַה שְׁלִמְטָה מֵהֶם - הַכֹּל צִרְיָכֵם בְּמְצִיאוֹתָם אֲלֵיו. וְזֶה הַיִּסּוּד הָרְאוּי מוֹרָה עֲלֵיו דְּבֹר: "אֲנִי יי אֱלֹהֶיךָ".

והיסוד השני - יְחִידוֹ הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ, כְּלוֹמֵר: שֶׁנֶּאֱמַיִן, שֶׁזֶּה שֶׁהוּא° סַבַּת הַכֹּל - אֶחָד. וְאִינוֹ יִיחַד ה' כְּאֶחָד הַזֵּגוֹ, וְלֹא כְּאֶחָד הַמִּיּוֹ, וְלֹא כְּאִישׁ הָאֶחָד הַמְּרֻכָב שֶׁהוּא נֶחֱלַק לְאֶחָדִים רַבִּים, וְלֹא אֶחָד כְּמוֹ הַגּוֹף הַפְּשוּט הָאֶחָד בְּמִנְיָן, שֶׁמְקַבֵּל הַחֲלוּק וְהַפְּרִידָה לְאִין סוּף. אֲבָל הוּא יִתְעַלֶּה - אֶחָד בְּאֶחָדוּת, שֶׁאִין כְּמוֹתָהּ אֶחָדוּת בְּשׁוּם פְּנִים. וְזֶה הַיִּסּוּד הַשֵּׁנִי מוֹרָה עֲלֵיו מַה שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל יי אֱלֹהֵינוּ יי אֶחָד".

והיסוד השלישי - שְׁלִילַת הַגְּשָׁמוֹת מְנוֹ, וְזֶה: שֶׁנֶּאֱמַיִן כִּי הָאֶחָד הַזֶּה שֶׁזְּכַרְנוּ אִינוֹ גּוֹף וְלֹא כַח בְּגוֹף° וְלֹא יִשְׁיָגוּהוּ מֵאֲרַעוֹת הַגּוֹפִים, כְּמוֹ: הַתְּנוּעָה וְהַמְנוּחָה וְהַמְשָׁכָן, לֹא מִצַּד עֲצָמוֹת וְלֹא בְּמִקְרָה. וְלִכֵּן שְׁלָלוֹ מְנוֹ הַחֲכָמִים, זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה, הַחֲבוּר וְהַפְּרוּד וְאֶמְרוּ: "אִין לְמַעַלָּה לֹא יִשְׁיָבָה וְלֹא עֲמִידָה, וְלֹא עֲרָף וְלֹא עֲפוּי" (חגיגה טו א). כְּלוֹמֵר: לֹא פְּרוּד - וְהוּא "עֲרָף"; וְלֹא חֲבוּר - וְהוּא "עֲפוּי", מְלִשׁוֹן: "וְעַפּוֹ בְּכַתֵּף פְּלִשְׁתִּים" (ישעיה יא יד), כְּלוֹמֵר: יִדְחַפוּ אוֹתָם בְּכַתֵּף, לְהַתְּחַבֵּרם בָּהֶם. וְאֶמְרוּ הַנְּבִיא: "וְאֵל מִי תִדְמִיּוּן אֵל... וְאֵל מִי תִדְמִיּוּנִי וְאֶשְׁנֶה יֹאמֵר קְדוֹשׁ" (שם מ יח-כח). וְאֵלּוֹ הֵיָה גּוֹף - הֵיָה דוֹמָה לְגוֹפִים. וְכָל מַה שֶּׁבָּא בְּכַתְבֵי הַקִּדְשׁ שֶׁמְתַאָּרִים אוֹתוֹ בְּתַאָּרֵי הַגּוֹפּוֹת, כְּמוֹ: הַהֲלִיכָה, וְהַעֲמִידָה, וְהִשְׁיָבָה, וְהַדְּבוּר, וְכִיּוּצָא בְּזֶה - הַכֹּל דְרָף הַשְּׁאֲלָה°. וְכֵן אֶמְרוּ, זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה: "דְּבַרָּה תוֹרָה פְּלִשׁוֹן בְּנֵי אֲדָם" (ברכות לא ב). וְכִבְּר דְּבָרוֹ חֲכָמִים בְּזֶה הַעֲנִין הַרְבֵּה. וְהַיִּסּוּד הַשְּׁלִישִׁי הַזֶּה מוֹרָה עֲלֵיו מַה שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא רְאִיתָם כָּל תְּמוּנָה" (דברים ד טו), כְּלוֹמֵר: לֹא הַשְּׁגַתָּם אוֹתוֹ "בְּעַל תְּמוּנָה", לְפִי שֶׁהוּא - כְּמוֹ שֶׁזְּכַרְנוּ - אִינוֹ גּוֹף וְלֹא כַח בְּגוֹף.

והיסוד הרביעי - הַקְּדָמוּת - והוא: שֶׁנֶּאֱמַיִן, כִּי זֶה הָאֶחָד הָאֶמּוֹר, הוּא קְדָמוֹן בְּהַחֲלָט; וְכָל נִמְצָא וְזוּלְתוֹ° בְּלִתֵי קְדָמוֹן בְּעֶרְפוֹ° אֲלֵיו. וְהַרְאִיֹת עַל זֶה בְּכַתְבֵי הַקִּדְשׁ רַבּוֹת. וְהַיִּסּוּד הַרְבִּיעִי הַזֶּה - מוֹרָה עֲלֵיו מַה שֶׁנֶּאֱמַר: "מִעֲנָה אֱלֹהֵי קְדָם" (דברים לג כז).

עלת - סיבת. **הנמצאים כלם** - כל מה שקיים בבריאה. **בו קיום וכו'** - הוא יצר מציאותם והוא מקיימם הלאה. **העדר** - חוסר. **מסתפק** - מספיקה לו מציאותו ואינו נצרך למציאויות נוספות. **ששה** - שמי שהוא סיבת הכול הוא אחד. **כאחד הוגו** - אחד כמספר סידורי (אחד מתוך שניים). **כאחד המין** - סוג של אחד היצורים. **כח בגוף** - כוח שנמצא/מופיע בהתלבשות הגוף. **השאלה** - כדימיון, כמשל, לא באמת. **תמונה** - צורה. **נמצא וזלתו** - שאר המציאות. **בערפו** - ביחס. **אלהי קדם** - אלוהים קדמון.